ئێزیدی کوردی ڕەسەنن لە باشووری کوردستان

(2-1)

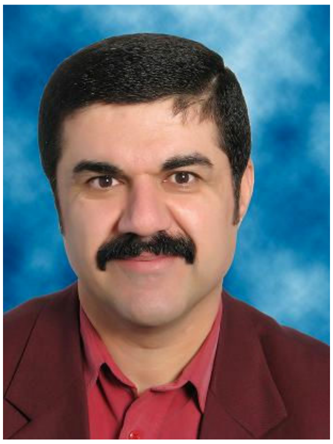

پێنجشەممە 16.09.2010

دەرسیم دیبەگەیی

Darsim2006@hotmail.com

بەگوێرەی بڕیاری عەلی غالب بابانی وەزیری پلاندانانی ئێراقی، کوردە ئێزیدییەکان وەکو نەتەوەیەکی سەربەخۆ و جیا لە کورد لە فۆرمی سەرژمێری داهاتووی دانیشتوانی ئێراق، کە نیازوایە لە ڕێکەوتی (24.10.2010)دا لە سەرانسەری ئێراقدا بە کوردستانیشەوە ئەنجام بدرێت – سەرچاوە: (ڕۆژنامەی کوردستانی نوێ، ژمارە (5279)، ڕۆژی سێشەممە، ڕێکەوتی (14.9.2010)، ل1). وەزیری پلاندانانی ئێراقی عەلی بابان کە بە ڕەچەڵەک کوردە و لە دیمانەیەکدا لەگەڵ گۆڤارێکی عارەبی بەناوی (مجلة الأوقاف)دا لە مانگی ئاداری (2010)دا، زۆر ڕاشکاوانە شاری کەرکوکی بە بەشێکی سەربە کوردستان ناوبرد، کە تورەییەکی زۆری بەدوادا هات لەلایەن بەعسییەکان و عارەبە شۆڤینییەکان، کەچی لەپڕ عەلی بابان کوردانی ئێزیدی بە نەتەوەیەکی سەربەخۆو جیا لە کورد دادەنێت لە فۆرمی سەرژمێری کردندا. دانانی کوردانی ئێزیدی لەلایەن عەلی بابانی وەزیری پلاندانان، گومانی تێدا نییە لەبەر دوو هۆکاری سەرەکی بووە، کە هەم لەسەر داواکردن و بە ئاگاداری حکومەتی ئێراقی بووە کە ڕۆژانە سیاسەتی بەعارەبکردن لە باشووری کوردستان پەیڕەو دەکەن و، هەم وەکو هەنگاوێک و کردنەوەی لاپەڕەیەکی نوێ لەنێوان وەزیری پلاندانان لە لایەک و بەعسییەکان و عارەبە شۆڤینییەکان لە لاکەی ترەوە لە پێناوی ڕەواندنەوەی هەوری تورەیی لەدژی وەزیری ناوبراودا لەسەر هەڵوێستەکانی پێشووی سەبارەت بە کوردێتیی و کوردستانێتیی شاری کەرکوک، کە لە مانگی ئازاردا دەریبڕی و دواتریش پەشیمان بوونەوەی لەو هەڵوێستەی خۆی، یاخود لە ترسی کاردانەوەی بەعسییەکان و شۆڤینییە عروبییەکان نەیوێراوە کوردە ئێزیدییەکان بە کورد دابنێت.

وەکو وەڵامێک بۆ وەزیری پلاندانانی ئێراقی و تەواوی بەعسی و عروبیە ڕەگەزپەرستەکان و ئەوانەی گومانیان لە کوردبوون و کوردێتیی تەواوی ئێزیدییەکانی جیهان و باشووری کوردستان هەیە، چەندین بەڵگە بخەمەڕوو:

1. ڕێکخراوی چاودێری مافی مرۆڤ/ خۆرهەڵاتی ناوەڕاست، لە لاپەڕە (218)ی پەرتووکی (ئێراق و تاوانی جینۆساید شاڵاوی ئەنفال دژی کورد)دا، نووسیویتی: (ئێزیدییەکان کوردن – تایەفەی ئێزیدی کوردە ئێتنییەکان). ئەمەی سەرەوە دەربڕینی ڕێکخراوێکی چاودێری مافی مرۆڤە و ئێزیدییەکان بە کورد ناودەبات.
2. لە لاپەڕە (98)ی پەرتووکی (عەبدولرەزاق مەحمود ئەلقەیسی، ولاية الموصل تقرير عصبة الأمم الخاصة بحل النزاع التركي – البريطاني حول ولاية الموصل 1924-1925)دا، سەبارەت بە نەژادی ئێزیدییەکان نووسراوە: (میری تورکیا سەرنجەکانی بەتایبەت بۆ ئەو نەخشەیەی کۆمەڵەی جوگرافی شاهانەدا ڕاکێشا، کە کۆمەڵەی ناوبراو لە ساڵی (1910)دا لە لەندەن بڵاویکردبۆوە، کە هەمان ڕەنگی بەکارهێنابوو بۆ ئاماژەکردن بە کوردو ئێزیدییەکان، کەچی لە نەخشە نوێکەی میری بەریتانیادا کە لە ساڵی (1924)دا پێشکەش بە کۆمەڵەی نەتەوەکانی کردووە دوو ڕەنگی جیای بۆ کوردو ئێزیدییەکان بەکارهێناوە). بەکارهێنانی هەمان ڕەنگ بۆ ئێزیدی و کورد لەلایەن کۆمەڵەی جوگرافی شاهانەی بەریتانیا لە ساڵی (1910)دا، مانای ئەوە دەگەیەنێت کە هەردوو لایەن کوردن. بەڵام دانانی دوو ڕەنگی جیاواز لە ساڵی (1924)دا لەپێناوی بەدیهێنانی بەرژەوەندییەکانی ئینگلیز بووە لەوەی کە ویلایەتی موسڵ (باشووری کوردستان) بە دەوڵەتی ئێراقی تازە دەستکردی ئینگلیز بلکێنن، ئەگینا هەردوو پەرتووکی پیرۆزی ئێزیدیی (مەسحەفی ڕەش و جیلوە) بە زمانی کوردین، نوێژکردن، پاڕانەوە و تەواوی سرووتە ئایینییەکانیان بە کوردین.
3. لە لاپەڕە (133)ی هەمان پەرتووکی ناوبراو لە خاڵی (2)دا، سەبارەت بە بۆچوونی بەریتانی لەمەڕ نەژادی ئێزیدییەکان نووسراوە: (ئەگەر بێتوو سەرنج بدەینە لایەنی نەتەوەیی پرسەکە، دەبینین کە یاداشتە

بەریتانییەکە هەر ئەوەندە دەڵێ کە لەوانەیە ئێزیدییەکان بە ڕەگەز کورد بن، بەڵام موسڵمان نین). کاتێک کە لایەنی بەریتانی دەڵێن: (لەوانەیە ئێزیدییەکان بەڕەگەز کورد بن)، ڕێی تێدەچێت کە وابێ، بەڵام ئەوان هەرگیز نەیان گووتیە کە ئێزیدییەکان عارەبن یان سەربە نەتەوەیەکی ترن.

4. هەر لە هەمان لاپەڕەی سەرچاوەی پێشوو لە سەرەوەدا، سەبارەت بە بۆچوونی تورکەکان لەمەڕ نەژادی ئێزیدییەکان نووسراوە: (میری تورکیا جەختی کردەوە کە ئێزیدییەکان بەدڵنیایی کوردن و، هەمان دابونەریت و خووڕەوشتی کوردیان هەیە. بەڵام لە ڕووی ئایینزاوە لەیەک جیاوازن). بەگوێرەی بۆچوونی تورکەکانیش ئێزیدییەکان کوردن، خۆ تورکەکان ئەگەر پێیان بکرابایە ئێزیدییەکانیان بە تورک یان تورکمان ناودەبرد لەپێناوی ئەوەی ویلایەتی موسڵ (باشووری کوردستان) ببێتە هی ئەوان، کەچی دیارە کوردێتیی ئێزیدییەکان ئەوەندە ڕوون بووە، بۆیە تورکەکان بۆیان نەکراوە جگە لە ڕاستی شتێکی تر بڵێن.

5. هەر لە لاپەڕە (134)ی پەرتووکی ناوبراو لە خاڵی (2)دا، سەبارەت بە نەژادی ئێزیدییەکان نووسراوە: (زۆربەی نووسەرە هاوچەرخەکان و گەڕیدە ئەوروپییەکان پێیان وایە کە ئێزیدییەکان کوردن). پەرتووکی ناوبراو بریتییە لە ڕاپۆرتێکی کۆمیسیۆنی توێژینەوەی پرسی ویلایەتی موسڵ (باشووری کوردستان)، کە سەربە کۆمەڵەی نەتەوەکان بووەو لە سەرەتای ساڵی (1925)دا هاتوونەتە ویلایەتی موسڵ و دواتر لە مانگی یولی هەمان ساڵدا ئەم ڕاپۆرتەیان بەرزکردۆتەوە بۆ کۆمەڵەی ناوبراو، تیایدا باسی ئەوەیان کردووە کە زۆربەی نووسەرە هاوچەرخەکان و گەڕیدە ئەوروپییەکان پێیان وایە کە ئێزیدییەکان کوردن، کە ئەمە بۆچوونی کۆمیسیۆنەکەش بووەو، ئەوانیش ئێزیدییەکان بە کورد دەزانن و، لەپێناوی پتەوکردنی بۆچوونی خۆیان پەنایان بردووە بۆ بۆچوونەکانی نووسەرە هاوچەرخەکانی و گەڕیدە ئەوروپییەکان کە ئێزیدییەکان بە کورد دەزانن.

6. هەر لە لاپەڕە (134)ی پەرتووکی ناوبراو لە خاڵی (2)دا، سەبارەت بە هەمان مەبەست نووسراوە: (ئێزیدییەکان بەتەنیا بە زمانی کوردی قسە دەکەن. نوێژو کاری خواپەرستییە سەرەکییەکانیان بە زمانی کوردی جێبەجێدەکەن. ڕێوڕەسمە ئایینییەکانیان و تەزبێحات کردنیان لەلایەن شێخێکەوە بە زمانی کوردی دەخوێندرێتەوە). ئەوەی کە لە ڕاپۆرتێکی کۆمیسیۆنی توێژینەوەی پرسی ویلایەتی موسڵ (باشووری کوردستان)دا هاتووە، هیچ گومانێک لە مێشک و دڵی کەسانی ئاسایی ناهێڵێتەوە، ئەگەر بێتوو گومانی لە کوردبوون و کوردێتیی ئێزیدییە کوردەکان هەبێت.

7. هەر لە لاپەڕە (136)ی پەرتووکی ناوبراو لە خاڵی (2)دا، سەبارەت بە نەژادی ئێزیدییەکان نووسراوە: (ئەندامانی کۆمیسیۆنی توێژینەوەی پرسی ویلایەتی موسڵ، کە سەردانی شەنگال-یان کردبوو دەڵێن: ئێزیدییەکانی شەنگال بێ هیچ گومانێک کوردن، نەک تەنیا لەبەر زمانیان، بەڵکو لە پێکهاتەی لەشیشیاندا هەر یەکن). دیسان ئەندامانی شاندی کۆمیسیۆنەکەی سەربە کۆمەڵەی نەتەوەکان جەخت لەسەر کوردێتیی ئێزیدییەکان دەکەنەوە و بە کوردیان ناودەبەن.

8. ئەحمەد فەوزی نووسەری ڕەگەزپەرستی عارەب، لە لاپەڕە (31)ی پەرتووکی (قاسم والكورد خناجر وجبال)دا، سەبارەت بە پێکهاتەی ئایینی کورد نووسیویێتی: (ژیانی گیانیی کورد دابەش دەبێتە سەر سێ بەشی سەرەکی کە: موسڵمان، ئێزیدی و ئەهلی هەقەن). هەروەها نووسەر لە لاپەڕە (41)یشدا ئێزیدییەکان بە بەشێک لە کۆمەڵگای کوردی ناودەبات. سەرەڕای ئەوەی کە ئەحمەد فەوزی نووسەرێکی ڕەگەزپەرستی عارەب و دژ بە کورد بووە، بەڵام ئەو ڕاستییەی درکاندووە کە ئێزیدییەکان کوردن.

9. سەدیق دەملوچی، لە لاپەڕە (36)ی پەرتووکی (إمارة بهدينان الكوردية أو إمارة العمادية)دا، لە بابەتێکدا لەژێرناوی (ئێزیدییەکان)دا نووسیویێتی: (زمان، ڕەگەزو نیشتمان هەرسێکیان ئێزیدی و بادینییەکان بەیەکەوە کۆدەکاتەوە. ئەوان بەڕەگەز بادینین و زمانەکەشیان بادینییە کە لەگەڵ زاراوەکانی تری کوردیدا جیاوازە).

سەدیق دەملوچی خەڵکی شاری موسڵ بووەو، هۆزی دەملوچی هۆزێکی کوردی بەعارەبکراون کە سدیق سەربە ئەو هۆزەیە. نووسەر راشکاوانە ئێزیدییەکان بە کورد دادەنێت.

10. مەحمود ئەلدورە، لە لاپەرە (181)ی پەرتووکی (القضية الكوردية)دا، نووسیوێتی: (سەرەرای جیاوازی مێژوونووسان سەبارەت بە نەژادی ئێزیدییەکان و مێژووی نادیاریان، دەبینین کە بۆچوونی زۆربە ئەوەیە کە ئێزیدییەکان سەربە هەمان رەگەزی کوردن). مەحمود ئەلدورە، سەرەرای ئەوەی کە ئەفسەرێکی عارەبی رەگەزپەرست و دوژمنی هەرە سەرسەختی کورد بووە، لە سەردەمی سەرۆک کۆماری ئێراق (عەبدولسەلام محەمەد عارف 1921.3.26–1966.4.13)، کە عارف لەماوەی نێوان (1963.2.8–1966.4.13)دا پۆستی سەرۆک کۆمار بەدەست بووە، ناوبراو ئەوکاتە بەرێوەبەری ئیستخباراتی گشتی سەربازی بووەو شەری شۆرشگێرانی کوردیشی کردووە، کەچی وەکو راستییەک ئێزیدییەکانی بە کورد داناوە.

11. الشيخ أبي زكريا بن محمد بن إياس الأزدي، لە لاپەرە (206)ی بەرگی یەکەمی پەرتووکی (تأريخ الموصل)دا، نووسیوێتی: (داسن: ناوی شاخێکی مەزنە لە باکووری موسڵ لە کەناری رۆژهەڵاتی رووباری دیجلە، کە کەسانێکی زۆری لێیەو سەربە هۆزەکانی کوردن و پێیان دەڵێن داسنییەکان). ناوبردنی داسنییەکان بە کورد لەلایەن مێژوونووسی کۆنی عارەب أبي زكريا الأزدي، مانای کوردبوونی ئێزیدییەکان دەگەیەنێت، چونکە لە کۆنەوە بە ئێزیدییەکانیان گوتووە داسنییەکان.

12. ئەمین سامی ئەلغەمراوی، لە لاپەرە (53)ی پەرتووکی (قصة الكورد في شمال العراق)دا سەبارەت بە باوەری کوردە ئێزیدی نووسیوێتی: (باوەری کوردەکان: کوردەکان دابەش دەبنە سەر سێ بەشی سەرەکی لەمەر باوەرو ئایینەوە، سێ بەشەکەش بریتیین لە: 1. موسڵمانەکان. 2. ئێزیدییەکان. 3. ئەهلی حەق یان عەلی ئیلاهییەکان). ئەمین سامی ئەلغەمراوی، سەرباری ئەوەی کە کۆنە ئەفسەرێکی رەگەزپەرستی عارەبی ئێراقی بووە بەپلەی عەقید لە سوپاداو ئێزیدییەکانی بە کورد داناوە، کەچی بەناو کوردێکی وەکو عەلی بابان لە کورد جیای کردونەتەوە.

13. دکتۆر خالید سلێمان ئەلفەهداوی، لە لاپەرە (13)ی پەرتووکی (القضية الكوردية والحل المنشود التأريخ – الواقع – المستقبل)دا سەبارەت بە بنەچەی ئێزیدییەکان، نووسیوێتی: (هەندێک لە کوردەکان بوون بە ئێزیدیی، کە پاشماوەی زەردەشتییەکانن). کاتێک کە دکتۆر خالید ئەلفەهماوی باسی ئەوە دەکات کە هەندێک لە کوردەکان بوون بە ئێزیدی، مانای وایە کە ئێزیدییەکان بە رەچەڵەک کوردن.

14. ئەحمەد تاجەدین، لە لاپەرە (53)ی پەرتووکی (الاكراد تأريخ شعب وقضية وطن)دا، سەبارەت بە ئێزیدییەکان، نووسیوێتی: (بەهێزترین و گرنگترین خێڵە کوردەکان بریتیین لە خێڵەکانی: جاف، پشدەری، زەنگەنە، تاڵەبانی، کاکەیی، بابان، ئێزیدی و هەمەوەند). ناوهێنانی ئێزیدییەکان بە یەکێک لە خێڵە کوردەکان لەلایەن ئەحمەد تاجەدینی نووسەری عارەبەوە، کوردبوونی ئێزیدییەکان دەگەیەنێت.

15. ئەحمەد تاجەدین، لە لاپەرە (69)شدا، سەبارەت بە ئێزیدییەکان، نووسیوێتی: (ئێزیدییەکان تیرەیەکی سەربە کوردن). دووبارە ئەحمەد تاجەدین ئێزیدییەکان بە تیرەیەکی سەربە نەتەوەی کورد دادەنێت.

16. هەرچی سەبارەت بە هەردوو شارۆچکەی کوردی ئێزیدی (شەنگالو شێخان)ە، ئەوە پەرتووکی (کورد لە ئینسکلۆپیدیای ئیسلامدا)، لەلاپەرە (6)دا، بەمشێوەیە باسی کردوون: (شەنگال و شێخان نیشتمانی کوردە ئێزیدییەکانن). کاتێک ئینسکلۆپیدیای ئیسلام، کە سەرچاوەیەکی باوەرپێکراوە بەتایبەت لەنێو موسڵمانەکان و باسی ئەوە دەکات کە هەردوو شاری شەنگال و شێخان بریتیین لە نیشتمانی کوردە ئێزیدییەکان، تەمی گومان لە کوردبوونی ئێزیدییەکان لە ئاسمانی بیرو دەروونەدا رادەماڵێت.

17. نووسەری بەناوبانگی ئێراقی (عەبدولرەزاق ئەلحەسەنی)، لە لاپەرە (47)ی پەرتووکی (العراق قديما وحديثا)دا نووسیوێتی: (ئێزیدییەکان بەوە ناسراون کە سەربە گەلی کوردن، ئەوان بە کوردی قسەدەکەن). نووسەری ئێراقی عەبدولرەزاق ئەلحەسەنی، کە مێژووی وەزارەتەکانی ئێراقی لە دە بەرگدا نووسیوە، لە

نووسینەکانیشیدا جۆرە رقێک بەدی دەکرێت بەرامبەر شۆڕشی کوردو سەرکرایەتییەکانی، کەچی زۆر راشکاوانە ئێزیدییەکان بە بەشێک لە جەستەی سەربە نەتەوەی کورد دادەنێت و زمانەکەشیان بە زمانی کوردی ناودەبات.

18. حازم هاجانی، لە لاپەڕە (226)ی پەرتووکی (صفحات من تأريخ الكورد و كوردستان) و بەپشتبەستنی بە لاپەڕە (17)ی پەرتووکی (اليزيديون في حاضرهم وماضيهم)ی نووسەری بەناوبانگی ئێراقی (عەبدولڕەزاق ئەلحەسەنی) کە نووسیوێتی: (ئێزیدییەکان کوردن). دووبارە نووسەری ئێراقی عەبدولڕەزاق ئەلحەسەنی لە پەرتووکی ناوبراو لەسەرەوەدا، ئێزیدییەکان بە کوردی رەسەن دادەنێت.

19. دکتۆر شاکر خەسباک، لە لاپەڕە (181)ی پەرتووکی (العراق الشمالي دراسة لنواحيه الطبيعية والبشرية)دا نووسیویتی: (زۆربەی کوردەکان سەربە ئایینزای شافعین، کە یەکێکە لە چوار ئایینزاکانی سوننە. چەند هۆزێکی کەمی کوردی هەیە کە گرنگترینیان لوڕ (فەیلی)ین کە سەربە ئایینزای شیعەن. ئایینزای شافیعی چەندین لق و رێگای لێ جیابۆتەوە کە جیاوازی سادە لەنێوانیاندا هەیە. دیارترین رێگا لەنێو کوردەکان رێگای قادرییەو لەدوای ئەویش نەقشبەندییە. سەرەڕای ئەمانەش کۆمەڵەی کوردی تریش هەن کە خاوەنی بیروباوەڕی تایبەت بە خۆیانن کە گرنگترینیان ئێزیدی و کاکەیین). دکتۆر شاکر خەسباک کە دکتۆرای لە جوگرافیادا هەیەو، نووسەرێکی راستگۆ و نووسینەکانی بێلایەنانەو لەژێر کاریگەری هیچ بیرێکی نەتەوەیی یان ئایدیۆلۆجییەکدا نییە. لێرەدا دکتۆر شاکر خەسباک، ئێزیدییەکان بە بەشێکی گرنگ لە پێکهاتەی نەتەوەیی کوردی دادەنێت.

20. دکتۆر شاکر خەسباک، لە لاپەڕە (484)ی پەرتووکی (الاكراد دراسة جغرافية أثنوغرافية)دا، لە بەشی ئایینەکانی کورداندا نووسیویتی: (هەروەها جگە لە موسڵمان لایەنگرانی ئایینەکانی تر هەن لەوانە (30) هەزار ئێزیدی، (20) هەزار سابئی، (15) هەزار شەبەک و ژمارەیەکی کەم کاکەییەکان و باجەلانییەکان). دیسان دکتۆر شاکر خەسباک، ئێزیدییەکان لە رووی نەتەوەییەوە بە کورد دادەنێت، بەڵام لە رووی ئایینەوە بە هەڵگری ئایینێکی سەربەخۆو جیا لە موسڵمان ناویان دەبات.

21. دکتۆر شاکر خەسباک، لە لاپەڕە (485)ی پەرتووکی (الاكراد دراسة جغرافية أثنوغرافية)دا، هەر لە بەشی ئایینەکانی کورداندا، هەریەک لە عەلی ئیلاهی، شەبەک، کاکەکەیی و ئێزیدییەکانی بە کورد داناوە. هەر لە هەمان سەرچاوەی ناوبراو لە سەرەوەدا، دکتۆر شاکر خەسباک جارێکی تریش ئێزیدییەکانی لە رووی نەتەوەییەوە گەڕاندۆتەوە سەر نەتەوەی کورد.

22. دکتۆر شاکر خەسباک، لە لاپەڕە (489)ی پەرتووکی (الاكراد دراسة جغرافية أثنوغرافية)دا، سەبارەت بە ئێزیدییەکان نووسیویتی: (سەرەڕای هەبوونی جیاوازی زۆر سەبارەت بە بنەچەی ئێزیدییەکان، بەڵام نووسەران لەسەر ئەوە هاودەنگن کە ئێزیدییەکان سەربە نەتەوەی کوردن). لێرەدا دکتۆر شاکر خەسباک نەک تەنیا خۆی پێیوایە کە ئێزیدییەکان کوردن، بەڵکو بۆچوونەکەی خۆی بەپشتبەستن بە بۆچوونی نووسەران بەهێز دەکات، کە ئەوانیش پێیانوایە ئێزیدییەکان بەشێکن لە نەتەوەی کورد.

23. دڵشاد نوعمان فەرحان، لە لاپەڕە (77)ی پەرتووکی (معاناة الكورد الإيزديين في ظل الحكومات العراقية 1921-2003)دا نووسیوێتی: (شا فەیسەڵ لە یاداشتە بەناوبانگەکەی کە سەبارەت بە دیاریکردنی چارەنووسی ویلایەتی موسڵ بڵاوکرایەوە، لەسەر ئێزیدییەکان نووسیوێتی: ئێزیدییەکان و خاوەن ئایینزا جیا جیاکان بەناو موسڵمانن و بە رەگەزیش کوردن. بەوانەوە (بە ئێزیدییەکانەوە) ژمارەی کورد دەگاتە (75.280) کەس، کە ئەوان بە کوردی دەدوێن – سەرچاوە: دکتۆر عەبدولفەتاح عەلی بۆتانی، دراسات ومباحث في تأريخ الكورد والعراق المعاصر، سپیرێز، جنوب كوردستان – دهۆک 2007، ل200). شا فەیسەڵ کوڕی حوسێن کوڕی سەریف عەلی هاشمی (1883-20.5.1933-8.9.1933) کە لەماوەی نێوان (23.8.1921-

8.9.1933)دا وەکو یەکەم پادشای ئێراق بەردەوام بووە، ئەویش بە نەژاد ئێزیدییەکان بە بەشێک لە نەتەوەی کورد دادەنێت، بەڵام کە لە رووی ئایینەوە بە موسڵمان ناودەبات ئەوەیان راست نییە.

24. محەمەد ئەمین زەکی، باسی ئەوەیکردووە کە (تەها ئەلهاشمی) لە لاپەڕە (109)ی پەرتووکی (مفصل جغرافية العراق)دا نووسیویێتی: (ئێزیدییەکان سەربە گەلی کوردن). تەها حلمی سەلمان ئەلهاشمی (1888–1961)، کە لەماوەی نێوان (1.2.1941–1.4.1941)دا سەرۆک وەزیرانی ئێراقی بووەو چەندین پۆستی سەربازی و حکومی هەبووە وەکو سەرۆک ئەرکانی سوپاو پۆستی وەزارەتەکان بەتایبەت وەزیری بەرگری (1938)، کەسێکی دژ بە کوردیش بووە، بەڵام ئێزیدییەکانی بە پێکهاتەیەکی نەتەوەی کورد داناوە.

25. محەمەد ئەمین زەکی، باسی ئەوەیکردووە کە ئینسکلۆپیدیای ئیسلام، نووسیویێتی: (خەڵکی شەنگال کوردن. شەبەک ئایینزای بەشێک لە کوردانی موسڵ–ەو بەگوێرەی خەمڵاندنی کارمەندانی ئینگلیز ژمارەیان دە هەزار کەسێکە). بەگوێرەی دانپێدانانی ئینسکلۆپیدیای ئیسلام کە مێژوونووسی کورد محەمەد ئەمین سلێمان زەکی ئاماژەی پێکردووە، ئێزیدییەکان کوردن، چونکە ئینسکلۆپیدیای ناوبراو باسی ئەوە دەکات کە دانیشتوانی شاری شەنگال کورد، کە بۆ هەموو لایەکیش روونە دانیشتوانی ئەو شارە ئێزیدیین، کەواتە ئێزیدییەکان بەشێکن لە نەتەوەی کورد.

26. دکتۆر وەلید حەمدی، لە لاپەڕە (135–136)ی پەرتووکی (کوردو کوردستان لە بەڵگەنامەکانی بەریتانیادا)، سەبارەت بە ئێزیدییەکان نووسیویێتی: (ئێزیدییەکان ژمارەیان کەمەو بەپێی سەرژمێری بەریتانیاو ئێراق ژمارەیان (21–30 هەزارەو بەپێی سەرژمێری تورکەکان لە هەژدە هەزار کەمترە. ئەوان کۆمەڵێکی یەکگرتوون و لەوانەشە تەنیا کۆمەڵی یەکگرتووی نیشتەجێ بن لە بیابانی رۆژئاوا. میری بەریتانیا بانگێشەی ئەوەیکرد کە لەوانەیە بنەچەیان کورد بێ، بەڵام موسڵمان نین، لە نەخشەشدا بە رەگەزێکی جیاواز لە رەنگی کورد نیشان دراون، بەڵام لە نەخشەی میری تورکیادا بەیەک رەنگ لەگەڵ کورددا پیشان دراون و میری تورکیا پێیوابوو ئەوان لە رەگەزی کوردن. پاش لێکۆڵینەوەو توێژینەوە لەسەرچاوەی جۆر بەجۆرەوە کۆمیسیۆنەکە گەیشتە ئەو باوەڕەی کە ئایینی ئێزیدیی نەژادو رەگەزیان روون نییە، بەڵام گومان لەوەدا نییە کە موسڵمان نین و لە تورک و عارەبیشەوە نزیک نین، بەڵکو لەگەڵ کورددا هەندێ نزیکیان هەیە. لەوانەیە بنەچەی هاوبەشیان لەگەڵ کوردا هەبێ). بەگوێرەی بۆچوونەکانی حکومەتی بەریتانی، تورکی و کۆمیسیۆنی توێژینەوەی پرسی ویلایەتی موسڵ هەموویان ئێزیدییەکان بە نزیکی کورد دادەنێن و ئاماژە بە بنەچەی هاوبەشی ئێزیدیی و کورد دەکەن.

تێبینی: بەشی یەکەمی ئەم ووتارە لە رۆژنامەی کوردستانی نوێ، ژمارە (5283)، رۆژی یەکشەممە، رێکەوتی (19.9.2010)، لاپەڕەکانی (16–17)دا بڵاوکراوەتەوە.

سەرچاوەکانی بەشی یەکەم:

1. ڕێکخراوی چاودێری مافی مرۆڤ/ خۆرهەڵاتی ناوەڕاست، ئێراقو تاوانی جینۆساید شاڵاوی ئەنفال دژی کورد، وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە جەمال میرزا عەزیز، ژ وەشانێن گۆڤارا هاڤیبوون 7، چاپی یەکەم، بەرلین – ئەڵمانیا 2000.
2. پێداچوونەوەو لێکۆڵینەوە عەبدولرەزاق مەحمود ئەلقەیسی، ولاية الموصل تقرير عصبة الأمم الخاصة بحل النزاع التركي – البريطاني حول ولاية الموصل 1924-1925، مركز الدراسات الكوردية (کوردۆلۆجی)، مطبعة رەنج، باشووری کوردستان – سلێمانی 2009.
3. ئەحمەد فەوزی، قاسم والكورد خناجر وجبال، القاهرة 1961.
4. سەدیق دەملوچی، إمارة بهدينان الكوردية أو إمارة العمادية، تقديم ومراجعة الدکتۆر عەبدولفەتاح عەلی بۆتانی، الطبعة الثانية، دار ئاراس للطباعة والنشر، مطبعة وزارة التربية، هەولێر – جنوب کوردستان 1999.
5. محمود الدرة، القضية الكوردية، الطبعة الثانية (طبعة جديدة موسعة)، منشورات دار الطليعة – بيروت - لبنان، نيسان 1966.
6. الشيخ أبي زكريا بن محمد بن إياس الأزدي، تأريخ الموصل، المجلد الأول، تحقيق وتكملة الدكتور أحمد عبدالله محمود، دار الكتب العلمية، الطبعة الاولى، بيروت – لبنان 2006.
7. ئەمین سامی ئەلغەمراوی، قصة الكورد في شمال العراق، دار النهضة العربية، الطبعة الاولى، مصر – قاهرة ئەپریلی 1967.
8. دکتۆر خالید سلێمان ئەلفەهداوی، القضية الكوردية والحل المنشود التأريخ – الواقع – المستقبل، الطبعة الاولى، دار الأوائل للنشر والتوزيع، دمشق – سوريا 2006.
9. ئەحمەد تاجەدین، الاكراد تأريخ شعب وقضية وطن، الدار الثقافية للنشر، الطبعة الاولى، دار النصر للطباعة الاسلامية، مصر – القاهرة 2001.
10. وەرگێڕانی لە فارسییەوە حەمە کەریم عارف، کورد لە ئینسکلۆپیدیای ئیسلامدا، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری – هەولێر – باشووری کوردستان 1997.
11. عەبدولڕەزاق ئەلحەسەنی، العراق قديما وحديثا في الطبعة الثانية، مطبعة العرفان – صيدا، 1956.
12. حازم هاجانی، صفحات من تأريخ الكورد و كوردستان، مؤسسة موكرياني للطباعة والنشر، الطبعة الاولى، جنوب كوردستان – هەولێر 2002.
13. دکتۆر شاکر خەسباک، العراق الشمالي دراسة لنواحيه الطبيعية والبشرية، مطبعة شفيق، الطبعة الاولى، بغداد 1973.
14. دکتۆر شاکر خەسباک، الاكراد دراسة جغرافية أثنوغرافية، دار العربية للموسوعات، الطبعة الاولى، بيروت – لبنان 2005.
15. دڵشاد نوعمان فەرحان، معاناة الكورد الإيزديين في ظل الحكومات العراقية 1921-2003، مراجعة وتقديم الدکتۆر عەبدولفەتاح عەلی بۆتانی، مركز الدراسات الكوردية وحفظ الوثائق/جامعة دهۆک، الطبعة الأولى، مطبعة جامعة دهۆک، كوردستان الجنوبية 2008.
16. محەمەد ئەمین زەکی، کورتەیەکی مێژووی کوردو کوردستان، زنجیرە پەرتووکی دەزگای چاپو پەخشی سەردەم، چاپو ئۆفیسی دەزگای سەردەم، 2000، ل27).
17. دکتۆر وەلید حەمدی، کوردو کوردستان لە بەڵگەنامەکانی بەریتانیادا، وەرگێڕانی موحەمەد نوری تۆفیق، چاپخانە ئۆفیسێتی هەواڵ، دەزگای چاپو پەخشی سەردەم، چاپی دووەم، باشووری کوردستان – سلێمانی 1999.